

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ellen Hasselbalch

När lagen blir ideologisk

– En redogörelse för de skyddsintressen samt ideologiska värderingar som har genomsyrat den svenska lagstiftarens syn på sexhandeln, och problemen det har gett upphov till

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter

Termin: VT 2015

Förord

En klok människa sa en gång att vänner är familjen du själv väljer. Jag har haft tur både när det gäller den familj jag tilldelats, och den andra som jag plockat ihop själv.

Tack mor och far, för all kärlek, gratis mat och genomläsningar ni hjälpt mig med under uppsatsperioden. Tack Sara Hansson, Amanda Persson, Sofie Olovsson, Malin Henningsson och Therese Grennard för alla goda råd och allmän ångestdämpande inverkan. Tack Hedda Vitestam för att jag efter alla dessa år fortfarande får se på film i ditt rum och sno mat ur ditt kylskåp.

Det hade varit ensamt och tråkigt utan er alla!

Innehållsförteckning

Förord	1
Sammanfattning	3
Summary	4
Förkortningar	5
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Perspektiv och metod	7
1.6 Material och forskningsläge	8
1.7 Disposition	8
2. Rättshistorisk bakgrund	9
3. Relevanta ideologier	11
3.1 Sexualmoralism	11
3.2 Ur en sexualliberal synvinkel	11
3.3 Det feministiska offerperspektivet	11
4. Gällande rätt	12
4.1 Förarbeten	12
4.1.1 SOU 1981:71	12
4.1.2 SOU 1995:15	13
4.1.3 Prop. 1997/98:55	15
4.1.4 Prop. 2004/05:45	17
4.2 Lagtext	18
4.3 Diskussioner i doktrin	19
4.3.1 En ideologiskt motiverad lagstiftning?	19
4.3.2 Till skydd av vad – Individ eller samhälle?	21
5. Lagen i praktiken: Effektiv eller skadlig?	23
5.1 SOU 2010:49	23
5.2 Prostitution i Norden – Forskningsrapport	24
5.3 Jay Levy – Swedish Abolitionism as violence against women	25
5.4 Susanne Dodillet & Petra Östergren – The Swedish Sex Purchase Act	27
5.5 RFSL: Osynliga synliga aktörer	28
6. Analys	28
Käll- och litteraturförteckning	31

Sammanfattning

Förbudet mot köp av sexuella tjänster har varit i kraft i 16 år. Den debatt som åtföljt lagstiftningsarbetet kan dock sägas ha pågått under närmare 40 år. Det är en debatt med starka ideologiska förtecken och det är tydligt att prostitution är en fråga som inte lämnar någon oberörd.

Uppsatsens syfte är utreda vilka ideologiska värderingar och skyddsintressen som återfinns i lagstiftarens syn på prostitutionen. Syftet med uppsatsen är även att se hur den ideologiskt färgade lagstiftningen i praktiken har påverkat marknaden för sexhandeln. Syftet utreds medelst en genomgång av den argumentation som förts för eller emot lagstiftningen i förarbetena och i juridisk doktrin. Även de diskussioner i juridisk doktrin som förts kring lagstiftningens bakomliggande värderingar och skyddsintressen används för att utreda syftet. Syftet utreds även genom en redogörelse för vad aktuell forskning säger om förhållandena inom sexindustrin idag och hur dessa har ändrats för de inblandade sedan lagen trädde i kraft 1999.

Uppsatsens analyskapitel ger svaret att det främst är ett feministiskt offerperspektiv som har genomsyrat den svenska sexköpslagstiftningen och att det är kvinnokollektivets ställning i samhället som ska skyddas. Det finns även en sexualmoraliserande underton där tanken på "den goda sexualiteten" ska skyddas genom lagstiftningen. Det är problematiskt att lagstiftningen ser prostitution som en företeelse med en kvinna som den säljande parten trots en könsneutral formulering. Personer som faller utanför denna norm hamnar i skymundan.

Lagstiftningen har även lett till en försämrad situation för sexarbetarna med en ökad stigmatisering och utsatthet som följd. Uppsatsens slutsats är att lagstiftningen är starkt färgad av ett feministiskt offerperspektiv där den sexsäljande parten är ett offer.

Summary

The Swedish prohibition of the purchase of a sexual service has been in effect for 16 years. The debate accompanying the legislation process has, however, been going on for almost 40 years. It is a debate with a strong ideological nature and it is clear that prostitution is a phenomenon that leaves no one unaffected.

The aim of this essay is to investigate which ideological values have affected the legislation and what interest it wishes to protect. The object is also to clarify what effects the ideological legislation has had on the market for the sex industry. The aim is investigated by an examination of the arguments for and against the legislation in the preparatory works and in legal literature. Discussions regarding the legislation's ideological values and the interests it wishes to protect are also lifted from legal literature. The essay also presents current research's opinions of the circumstances in the sex industry today and how these have changed since 1999.

In the analytical chapter of this essay, the answer is given that it is a feminist and victim perspective that has permeated the legislation and that it is the position of women in society that the law wishes to protect. There is also an undertone of moralising over sexuality where the ideal of "the good sexuality" must be protected through the legislation. It is found to be problematic that the legislator sees prostitution as a practice with a woman as the seller, even though the law itself is cast in gender-neutral terms. People outside of this norm risk falling into obscurity.

The legislation has also led to a worsened situation for sex workers with increased stigmatization and vulnerability. The conclusion of this essay is that the legislation is strongly influenced by a feminist victim perspective.

Förkortningar

- BrB- Brottsbalken (1962:700)
- Dir. – Direktiv.
- EKMR – Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna.
- Prop. – Proposition.
- SOU- Statens offentliga utredning.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Prostitution i sig blev lagreglerad först vid införandet av Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster den förste januari 1999. Det har dock varit en företeelse som diskuterats flitigt och, främst under de senaste 40 åren, delat upp den offentliga debatten i olika läger med diametralt skilda åsikter. Argumentationen kring prostitution har ofta haft starka ideologiska kopplingar. Det är dessa kopplingar, och effekterna av dess påverkan, som jag i min uppsats vill undersöka närmre.

1.2 Syfte

Uppsatsen syfte har varit att kartlägga vilka ideologiska värderingar som legat bakom den kriminalisering av köp av sexuella tjänster som vi har idag och undersöka vilka problem som lagstiftningen i praktiken kan ha gett upphov till.

1.3 Frågeställningar

Den huvudsakliga frågeställningen har varit att försöka se vilka ideologiska värderingar och skyddsintressen som genomsyrat den svenska sexköpsregleringen och vilka problem som detta kan ha gett upphov till.

För att undersöka detta har även ett par mindre, underfrågeställningar behövt utredas. Dessa har varit:

- Vilka har de ideologiska utgångspunkterna varit för den svenska sexköpsregleringen?
- Har sexualmoraliska tankar inverkat på sexköpslagstiftningen och är den ett uttryck för statens vilja att moralisera över sexualitet?
- Syns feministiska tankegångar i lagstiftningsarbetet?

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen kommer att utgå från, och undersöka, förbudet mot köp av sexuella tjänster som återfinns i 6 kap. 11§ BrB. Närliggande bestämmelser som 6 kap. 9§ (köp av sexuell handling av barn), 6 kap. 12§ BrB (koppleri) samt 4 kap. 1a§ BrB (människohandel) kommer inte att beröras då det råder stor enighet om att

företeelserna dessa reglerar är oönskade i vårt samhälle. Jag har valt att enbart rikta in mig på den svenska lagstiftningen, även om jämförelser kring gällande lagstiftning i andra länder med helt andra förutsättningar givetvis hade varit intressanta. Det så mycket åsikter och material enbart kring den svenska lagstiftningen att jag, för att kunna göra ämnet rättvisa, bestämt mig för att hålla mig till Sverige. Jag har även valt att inrikta mig på perioden från slutet av 1970-talet och framåt. Enligt Christoffer Wong är det då den debatt påbörjas som ska leda till sexköpsregleringen vi har i dag.¹

1.5 Perspektiv och metod

I uppsatsen används främst ett rättsutvecklingsperspektiv då jag undersöker vad det är som ligger till grund för den sexköpslagstiftning vi har idag. Jag anlägger även ett i övrigt kritiskt perspektiv när jag undersöker och analyserar kring den ideologiskt färgade lagstiftningens negativa effekter.

För att utröna vad lagstiftarens ideologiska utgångspunkter samt skyddsintressen varit har jag främst utgått från rättskällor, såsom gällande lagtext, förarbeten samt juridisk doktrin. I arbetet med dessa har jag använt mig av sedvanlig juridisk metod då jag samlat in rättsinformation och sedan tolkat denna.

Vid arbetet med att kartlägga lagstiftningens praktiska effekter har jag främst gått igenom ett antal forskningsrapporter. För att kunna ta till mig innehållet av denna forskning har jag använt mig av en rättssociologisk metod då jag granskar lagstiftningen från ett samhällsperspektiv och undersöker hur lagstiftningen påverkat både värderingar och människor.

I mitt analyskapitel använder jag en förståendeanalys för att kunna klargöra vilka skyddsintressen samt ideologiska värderingar som genomsyrat lagstiftningen. I analysen av lagens praktiska effekter kommer jag främst att använda mig av en normativ analys då jag diskuterar huruvida effekterna har varit av godo eller ej. Även i analysen av effekterna kommer en förståendeanalys tillämpas för att se

¹ Wong s. 180.

vilken koppling det kan finnas mellan lagstiftningens skyddsintressen och bakomliggande värderingar samt de effekter de fått i praktiken.

1.6 Material och forskningsläge

Jag har använt mig av förarbeten, både historiska och nutida, doktrin av rättsvetare som specialiserat sig på frågor kring sexköpslagstiftningen samt olika rapporter kring forskning som gjorts på området.

Rättsområdet jag valt att rikta in mig på, dvs. sexköpslagstiftningen, är ett område som undersökts i stor omfattning sedan förbudet mot köp av sexuella tjänster infördes. Det är ändå ett relevant område då det lyder en sådan diskrepans mellan slutsatserna lagstiftarens egna undersökningar dragit och de som oberoende forskare gjort. Det är fortfarande av största vikt att utröna förbudets konsekvenser och effektivitet då forskning av bl.a RFSL och Jay Levy indikerar att regeringens positiva bild inte överensstämmer med verkligheten. Att införa sexköpsregleringen i enlighet med "den svenska modellen" har diskuterats på hög politisk nivå i t.ex. Skottland och Storbritannien och vi kan nog vänta oss att mer forskning kommer att följa nu när det nästan har gått 15 år sedan förbudet först infördes.

1.7 Disposition

Jag börjar min uppsats med en kort rättshistorisk bakgrund för att placera in dagens lagstiftning i en historisk kontext. Efter detta en introducerande och översiktlig beskrivning av de ideologier som lyfts fram i doktrin och återfinns i gällande rätt. Sedan följer ett kapitel med gällande rätt. Här presenteras de förarbeten som ligger till grund för sexköpslagstiftningen, själva lagtexten med kommentarer samt en redogörelse kring vad det i doktrinen sägs om bakomliggande ideologier och skyddsintressen. Detta följs av en redogörelse för lagens praktiska effekter. Detta görs genom material från regeringens egen utvärdering, men främst från olika forskningsrapporter. Uppsatsen avslutas med ett analyskapitel där jag kommenterar det material jag samlat och försöker att besvara min frågeställning.

2. Rättshistorisk bakgrund

I debatten kring sexköpslagstiftningen kan det ibland framstå som att det är först 1999 som lagstiftaren väljer att reglera sexköp, och att prostitution innan dess varit helt lagligt. Detta är missvisande då prostitution som fenomen varit både reglerad och kontrollerad under större delen av de senaste tre århundradena. Nedan följer en kort redogörelse för hur lagstiftaren och staten hanterat prostitution från 1700-talet fram till mitten av 1900-talet. Det är viktigt att placera in dagens sexköpslagstiftning i en historisk kontext för att förstå varför det är ett sådant komplext och vanskligt område att lagstifta inom.

Under 1700-talet reglerades sexköp genom 57 kap. misgierningsbalken från 1734-års strafflag. Genom denna straffade staten såväl personer som "håller sådana hus och samqvem, ther otucht och lösachtighet drifves",² som de "qvinnor, som i sådana hus låta sig till skiörlefnad bruka".³ Det var alltså de som prostituerade sig på bordeller som blev straffade, inte de som sålde sina tjänster på gatan. Läsaren bör komma ihåg att även gatuprostitution bestraffades; sexualmoralen, som återfanns i strafflagen, kriminaliserade all form av utomäktenskapligt sexualumgänge.

Staten använde sig av reglerna om utomäktenskapligt sex för att komma åt prostitutionen. Utomäktenskapligt sex sågs som moraliskt lössläppt och stred därmed mot samhällets moral och skulle därför straffas.⁴ Den moraliska domen föll främst över kvinnornas sexuella beteende.⁵ Det var länge en accepterad syn att det var den prostituerade kvinnan som skulle hållas ansvarig för synden när otukt på detta vis bedrevs.⁶

I 1864-års strafflag, luckras sexualmoralen upp något och sexualbrotten går från att ses som en gemensam synd till att behandlas som en förövares angrepp mot ett svagt offer.⁷ Ungefär samtidigt introduceras 1885-års lösdrivarlag. Genom denna

² 57 kap. 1§ misgierningsbalken 1734.

³ 57 kap. 2§ misgierningsbalken 1734.

⁴ Träskman s. 291.

⁵ Träskman s. 291.

⁶ Träskman s. 291.

⁷ Lernestedt Hamdorf del I s. 848.

kunde personer som var utblottade och inte kunde skaffa sig pengar på ett ärligt sätt (prostitution räknades som ett oärligt sätt) bli anhållna och kommenderade till tvångsarbete.⁸

Under 1800-talet och början av 1900-talet använde sig staten av ett registreringssystem för att övervaka prostitutionen.⁹ Systemet var inte baserat på omtanke om de prostituerade utan handlade om att kontrollera spridningen av könssjukdomar genom att övervaka deras hälsa och hygien.¹⁰ Inte att förglömma är de röster som förespråkade kontrollen på grund av offentlig ordning och moraliska aspekter.¹¹ Registreringssystemet användes i nära anslutning till lösdrivarlagstiftningen. I en proposition till lösdrivarlagen säger lagstiftaren att lagens påföljder inte drabbade de prostituerade om de följde de föreskrifter som meddelats med stöd av 1 § lösdrivarlagen.¹² Sexarbetarna utsattes för en ständig bevakning med stöd av dessa föreskrifter. De var tvungna att flera gånger i veckan infinna sig för läkarbesiktning. Om könssjukdomar upptäcktes tvingades den prostituerade till behandling på sjukhus.¹³

År 1918 riktar lagstiftaren in sig på aktörerna omkring den prostituerade. Härmed straffades även de personer som stadigvarande drog vinning av en annan persons otuktiga levnadssätt.¹⁴

Redan 1949 väcks frågan om prostitutionen återigen bör kriminaliseras i en utredning av lösdrivarlagen.¹⁵ Utredningen slår fast att prostitution främst förekommer undanskymt och att för att ett förbud skulle få effekt skulle samhället behöva ägna sig åt integritetskränkande övervakning. Utredningen slog även fast att vuxna medborgare har rätt att själva ordna sina sexuella förhållanden då det hör till

⁸ Ibid s. 849.

⁹ Wong s.175.

¹⁰ Wong s. 176.

¹¹ Wong s. 176.

¹² Prop. 1918:154 s. 34–35.

¹³ Lernestedt Hamdorf del I s. 850.

¹⁴ Lernestedt Hamdorf del I s. 849.

¹⁵ SOU 1949:4.

dennes privatliv och samhället bör därmed inte ingripa.¹⁶

3. Relevanta ideologier

3.1 Sexualmoralism

Sexualmoralismen bygger på tanken att det finns en "God sexualitet" och att denna ska upprätthållas. Allt som äventyrar denna "Goda sexualitet" är därmed dåligt och bör utrotas. Sexualmoralismen riktar oftast in sig på kvinnors beteende. Kvinnan ska hålla sig till äktenskapet medan mannen i princip tillåts ha de förbindelser han önskar.¹⁷

3.2 Ur en sexualliberal synvinkel

Enligt den sexualliberala skolan är sexualiteten en privatsak som inte ska, så länge de sexuella aktiviteterna är frivilliga och inte riskerar någon annans rättigheter, kontrolleras av lagstiftning.¹⁸ Vilka sexuella aktiviteter som utövas, och under vilka omständigheter de utövas under, ska förbli en privatsak.¹⁹ Artikel 8 i EKMR kan påstås vara grundad på en sådan sexualliberal uppfattning²⁰:

Artikel 8 - Rätt till skydd för privat- och familjeliv

1. Var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.

Då prostitution är en privatsak ska den inte heller vara reglerad.²¹ Det som kan bli reglerat är utnyttjande av en prostituerad av en tredje part eller prostitution som riskerar offentlig ordning.²²

3.3 Det feministiska offerperspektivet

Det feministiska offerperspektivet²³ utgår ifrån åsikten att prostitution som fenomen är ett symptom på den strukturella könsmaktsordning som genomsyrar samhället i sin helhet. Den prostituerade kvinnan är alltid ett offer oavsett om hon själv anser att hon frivilligt säljer sina tjänster eller ej.

¹⁶ Ibid s. 108.

¹⁷ Ibid s. 129.

¹⁸ Träskman s. 291.

¹⁹ Träskman s. 291

²⁰ Träskman s. 291.

²¹ Träskman s. 291.

²² Träskman s. 291.

²³ Uttrycket "Det feministiska offerperspektivet" är lånat från Träskman.

Viktigt att tillägga är att det feministiska offerperspektivet enbart är ett av många feministiska perspektiv. Det finns exempel på många feministiska tänkare som är för en avkriminalisering, och de som själva arbetar inom sexindustrin.

4. Gällande rätt

4.1 Förarbeten

4.1.1 SOU 1981:71

Utredning från 1981 valde att inte föreslå en kriminalisering av alla sexköpare men lämnade förslaget att köp av sex från drogberoende personer borde vara straffbart.²⁴

Utredningen hävdar att prostitution som fenomen är inkompatibelt med vårt samhälles grundläggande idéer om allas jämställdhet och alla individers självstyre.²⁵ SOU:n påpekar att prostitutionen och sättet den framställs på i herrtidningar bidrar till upprätthållandet av ojämlikhet mellan könen.²⁶ Utredarna framhåller att även sexköpare riskerar att ta psykisk skada och att få svårigheter att skapa normala relationer, då de får en snedvriden föreställning om att kvinnan är en vara som går att köpas.²⁷

Trots ett tydligt ställningstagande mot prostitution menar utredningen att argumenten mot en kriminalisering väger så tungt att prostitutionen i Sverige även i framtiden bör vara straffri.²⁸

Utredningen menar att en kriminalisering av prostitution riskerar den grundläggande rättsprincipen att gränsen mellan en straffbelagd och icke-straffbelagd handling måste vara knivskarp. Detta då en kriminalisering riskerar att den privata sexualiteten misstänkliggörs då det kan bli svårt att definiera när en kvinna faktiskt säljer sexuella tjänster och vilken typ av ersättning som ska räknas som prostitution.²⁹

Utredningen varnar även för att det vid en kriminalisering skulle leda till

²⁴ SOU 1981:71 s.11.

²⁵ Ibid s. 144.

²⁶ Ibid s. 13.

²⁷ Ibid s. 13.

²⁸ Ibid s. 146.

²⁹ Ibid s. 145.

ingripande mot gatuprostitutionen men inte mot den dolda lyxprostitutionen. Detta då lyxprostitutionen är mycket svårare att övervaka och bevisa. Kriminaliseringen skulle därmed i realiteten bli "en typisk klasslagstiftning".³⁰

Utredningen framför åsikten att en kriminalisering skulle utgöra ett s.k. "Röd gubbe-förbud". Ett förbud som ingen har uppsikt över och där en förseelse sällan leder till någon påföljd. Denna typ av förbud utgör ett hot mot vårt rättssamhälle då det minskar respekten inför andra lagar.³¹

4.1.2 SOU 1995:15

År 1993 gav Regeringen genom dir.1993:31 i uppdrag att genomföra vad som kom att bli SOU 1995:15. I direktivet menar regeringen att "prostitution är ett fenomen som samhället finner vara förkastligt och är sammankopplat med så många negativa konsekvenser att det måste motarbetas kraftfullt."³²

Utredningen publiceras 1995 under namnet "Könshandeln". Den föreslår ett förbud mot all könshandel, eftersom detta skulle "fylla en normbildande funktion och göra klart att prostitution inte är socialt acceptabelt".³³ Utredningen menar att risken för lagföring skulle vara en mycket starkt avhållande faktor för potentiella sexköpare.³⁴ Då straffansvaret skulle gälla även säljare menar utredningen vidare att kriminaliseringen skulle avhålla många kvinnor från att prostituera sig.³⁵

Utredningen slår fast att gruppen säljare i gatuprostitution till stor del består av kvinnor som "på olika sätt fått en dålig start i livet, som tidigt berövats sin självrespekt och fått en negativ självbild".³⁶

Utredningen är tydlig med att könshandeln utgör ett hot mot samhället i stort. Det riskerar idén om alla människors lika värde och jämlikhet mellan könen att män kan köpa kvinnors kroppar. Prostitutionen bygger på en människosyn som

³⁰ Ibid s. 146.

³¹ Ibid s. 146.

³² Dir. 1993:31.

³³ SOU 1995:15 s. 17.

³⁴ Ibid s. 221.

³⁵ Ibid s. 221.

³⁶ Ibid s. 11.

samhället inte kan acceptera och utgör en barriär för människans utveckling.³⁷

Den liberalisering av sexmarknaden som ägde rum under 1970-talet menar utredningen gjorde att fler män var beredda att köpa sexuella tjänster. Utredaren pekar på att det finns en överhängande risk att prostitutionen normaliseras i samhället.³⁸ Utredaren hävdar vidare att det svenska samhället har som val att antingen släppa prostitutionen och dess destruktiva krafter lösa eller göra ett kraftigt ställningstagande att prostitution är oacceptabelt i det svenska samhället.³⁹

Utredarna spekulerar kring att sexköp äger rum för att män inte blivit tillräckligt upplysta om att denna typ av beteende är klandervärt och att de genom sin sexualdrift skadar andra men även sig själva på lång sikt.⁴⁰ De hävdar att det är av största vikt att barn av samhället erbjuds jämställda förebilder för att själva kunna växa upp till ansvars-kännande och jämlika vuxna. Barn måste få se att män och kvinnor värderas lika i samhällslivet i stort.⁴¹ En kriminalisering av prostitution skulle verka starkt normbildande och klargöra att det är ett fenomen som inte är socialt acceptabelt.⁴²

Utredningen menar att den ökade internationaliseringen utgöra ett hot då attityder från länder, där prostitution är accepterad, riskerar att importeras. En kriminalisering hade kunnat mota detta genom att klart ta ställning mot prostitution.⁴³

Utredningen diskuterar även de argument som förts fram mot en kriminalisering. Ett straffbud riskerar medföra att prostitutionen drivs under jord. En stor del av sexarbetarna är i behov av social och medicinsk hjälp för att stoppa en nedbrytande spiral. Genom en kriminalisering skulle de dra sig för att söka hjälp då de riskerar lagföring eller påbud att upphöra med sin verksamhet.⁴⁴

³⁷ Ibid s. 13.

³⁸ Ibid s. 16.

³⁹ Ibid s. 227.

⁴⁰ Ibid s. 16.

⁴¹ Ibid s. 16.

⁴² Ibid s. 17.

⁴³ Ibid s. 18.

⁴⁴ Ibid s. 222.

Med en kriminalisering skulle risken öka, för såväl sexsäljarna som köparna, att bli utsatta för övergrepp och utpressning. Behovet av beskyddare för sexarbetarna skulle även öka, vilket är icke-önskvärt för samhället.⁴⁵ Utredningen varnar för att en kriminalisering inte skulle påverka köpare som redan är kriminella och våldsamma. Inte heller de narkotikaberoende säljarna skulle bli motiverade till att avstå från sin verksamhet genom ett förbud.⁴⁶

De länder som redan hade kriminaliserat prostitution när utredningen genomfördes kunde inte visa upp några märkbara resultat, och marknaden för prostitution hade inte påverkats av kriminaliseringen.⁴⁷

Trots dessa argument mot kriminalisering rekommenderar utredningen en straffbeläggning av alla involverade parter i prostitutionen. Genom detta kan samhället kan markera att det inte är acceptabelt att vissa människor tillfredsställer sin sexualdrift på bekostnad av andra människors välbefinnande.⁴⁸

Kriminaliseringen skulle verka normbildande och bidra till ökad jämställdhet.⁴⁹

Utredningen föreslår att såväl sexköparen som sexsäljaren ska kriminaliseras. Detta för att ett ensidigt förbud riktat mot köparen skulle kunna leda till en normalisering av säljarens beteende och leda till att prostitution blev mer socialt accepterat.⁵⁰ Utredningen hävdar att själva prostitutionsakten inte kan jämföras med att kvinnan är offer som i övriga sexbrott och att det därmed saknas tillräckliga skäl för att undanta henne från straffansvar.⁵¹

4.1.3 Prop. 1997/98:55

I "Kvinnofridspropositionen" menar dåvarande regeringen att relationer mellan självständiga kvinnor och män, som präglas av ömsesidig respekt, hänsyn och tolerans, utgör själva grunden för ett jämställt samhälle.⁵²

⁴⁵ Ibid s. 222.

⁴⁶ Ibid s. 222.

⁴⁷ Ibid s. 223.

⁴⁸ Ibid s. 224.

⁴⁹ Ibid s. 220.

⁵⁰ Ibid s. 228.

⁵¹ Ibid s. 228.

⁵² Prop. 1997/98:55 s. 22.

Propositionen väljer att inte använda SOU 1995:15s förslag att lagföra även den sexsäljande. Detta försvaras med att det inte är rimligt att kriminalisera den som ses som den svagare parten. Även om prostitution i sig inte är önskvärt ska staten inte straffa den som redan är ett offer.⁵³

Det är tydligt att lagstiftaren i propositionen ser prostitution som något som främst kvinnor faller offer för och som de också måste skyddas mot. I den sammanfattning av propositionen som fastställer varför de föreslagna lagändringarna bör införas, återfinns följande utdrag⁵⁴:

”Mäns våldsbrott mot kvinnor utgör ett allvarligt samhällsproblem.[...] Därtill kommer att våldet mot kvinnor också är ett allvarligt uttryck för bristande jämställdhet och därmed för den obalans som råder i maktförhållandet mellan könen. Det kan därför inte förenas med samhällets jämställdhetsmål.”

Utredningen slår fast att det inte råder någon tvekan om att prostitutionen är skadlig både på individ- och samhällsnivå.⁵⁵

Enligt propositionen aviserar Regeringen att Socialstyrelsen kommer att förse med 5 miljoner kronor för åren 1998–2000 för att arbeta med frågor som rör våld mot kvinnor. Propositionen föreslår att arbetet mot prostitution inkluderas i detta uppdrag.⁵⁶

De visar på studier som hävdar att det finns uppenbara samband mellan prostitution och sexuella övergrepp i barndomen. Till en följd av detta hävdar propositionen att kvinnors debut som sexsäljare sällan är ett plötsligt infall. Det handlar snarare om kvinnor som under lång tid varit på väg in i prostitution av skäl som går att återfinnas i uppväxten.⁵⁷

Omkring de prostituerade förekommer i regel en omfattande kriminalitet av olika slag. De prostituerade har också i allmänhet en mycket svår social situation. Det är därför en viktig samhällsangelägenhet att prostitutionen bekämpas.⁵⁸

Propositionen pekar på uppgifter från olika källor att den internationella

⁵³ Ibid s. 104.

⁵⁴ Ibid s.212.

⁵⁵ Ibid s. 104.

⁵⁶ Ibid s. 107.

⁵⁷ Ibid s.102-103.

⁵⁸ Ibid s. 104.

sexindustrin ökar i Sverige. En kriminalisering skulle därmed utgöra ett viktigt ställningstagande gentemot övriga världen om var vi står i denna fråga.⁵⁹ En kriminalisering skulle också kunna utgöra en barriär för grupper i utlandet att etablera organiserad prostitutionsverksamhet i Sverige.⁶⁰

Könsköparen avviker inte från genomsnittsmannen när det gäller yrke, ekonomi eller civilstånd, men han får däremot enligt utredningen sägas vara avvikande när det gäller inställningen till sexualitet och kvinnor.⁶¹

4.1.4 Proposition 2004/05:45

I propositionen presenteras förslag till en reformerad sexualbrottslagstiftning. Förslagen syftar till att öka skyddet mot sexuella kränkningar och att ytterligare förstärka den sexuella integriteten och självbestämmanderätten.⁶² Propositionen menar att Kvinnofridsreformen (se 4.1.3) utgjorde ett viktigt led i regeringens strävanden mot ett jämställt samhälle där kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter.⁶³ Propositionen är dock noga med att påpeka att även om denna lagstiftning syftar till att vara normbildande är det inte ett uttryck för en samhällelig önskan att påverka människors sexualliv.⁶⁴

Syftet med reformen av lagstiftningen var "att förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande".⁶⁵ Köp av sexuella tjänster äventyrar den prostituerades personliga och sexuella integritet samt självbestämmanderätt, och kriminaliseringen ska motverka förekomsten av brottet.⁶⁶ Propositionen slår fast att lagstiftningen inte ska upprätthålla "förlegade föreställningar om vuxna människors frivilliga sexualliv" utan helt och hållet utgöra ett skydd mot sexuella kränkningar.⁶⁷

⁵⁹ Ibid s. 105.

⁶⁰ Ibid s. 105.

⁶¹ Ibid s. 103.

⁶² Prop. 2004/05:45 s. 1.

⁶³ Ibid s.20.

⁶⁴ Ibid s.22.

⁶⁵ Ibid s. 21.

⁶⁶ Ibid s. 21.

⁶⁷ Ibid s. 22.

I propositionen återfinns dock inslag av rättsliga organ som ställer sig kritiska både till sättet sexköpsregleringen är formulerad och även till att den överhuvudtaget existerar. Hovrätten över Blekinge och Skåne säger⁶⁸:

”uttrycket prostitution [...] är dessutom stark negativt värdeladdat och i viss mån moraliserande. Det är inte lämpligt att använda sådana uttryck i lagtexten vid avgränsningen av det straffbara området. Det pekar dessutom på ett olyckligt sätt ut dem som skall skyddas med bestämmelsen”.

4.2 Lagtext

Prostitution definieras av lagstiftaren som något som förekommer när ”minst två parter köper respektive säljer sexuella tjänster mot (vanligen) ekonomisk ersättning, som utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten”.⁶⁹

Dagens reglering av sexköp, som återfinns i brottsbalken 6 kap. 11§, ser ut som följer:

”Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.”

Bestämmelsen är könsneutral så att både kvinnor och män kan vara både köpare och säljare av en sexuell tjänst. Ett enstaka, isolerat tillfälle räcker för att det ska räknas som prostitution i lagens mening.⁷⁰ Försök till köp av sexuell tjänst är förbjudet i enlighet med bestämmelserna i 23 kap. brottsbalken.

Sexköpsregleringen infördes först i en egen lag 1999. Den har förblivit i princip densamma sedan dess förutom att den numera återfinns i 6 kap. 11§ brottsbalken, tillsammans med övriga sexualbrott. Ett andra stycke lades till för att tydliggöra att det rör sig om olaglig prostitution även om ersättningen gavs eller utlovades av en tredje part. År 2011 höjdes maxstraffet till ett års fängelse.⁷¹

Den sexuella förbindelsen måste vara tillfällig vilket innebär att sex mot betalning inom äktenskap eller samboförhållanden inte innebär ”köp av sexuell tjänst”. Praxis

⁶⁸ Ibid s. 105.

⁶⁹ Definition från SOU 2010:49 s. 15.

⁷⁰ Nilsson, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 11 §, Lexino 2014-03-01.

⁷¹ Lag (2011:517) om ändring i brottsbalken.

pekar på att om en köpare regelbundet besöker samma prostituerade innebär inte det att förbindelsen förlorar sin tillfälliga karaktär. Köparen ses istället som en serieköpare av "tillfälliga sexuella förbindelser".⁷²

Sexsäljaren kan aldrig dömas för anstiftan till brott även om det är den säljande parten som har initierat transaktionen. Sexsäljaren kan inte heller ses som en medbrottsling.⁷³

4.3 Diskussioner i doktrinen

4.3.1 Ideologiskt motiverad lagstiftning?

Christoffer Wong är tydlig med att den svenska sexköpsregleringen är politiskt färgad av en feministisk agenda som ser prostitutionen som ytterligare en form av mäns våld mot kvinnor, även om lagen i praktiken är könsneutralt formulerad.⁷⁴ Detta var, enligt Wong, standardtillvägagångssättet för den feministiska diskursen under det sena 1990-talet.⁷⁵ Wong skriver att då lagstiftaren ser på prostitution som ett våldsbrott riktat mot kvinnor utesluter det att även säljaren av sexuella tjänster skulle bli kriminaliserad.⁷⁶

Den s.k. "Könshandelsutredningen"⁷⁷, hävdar Wong, var baserad på uppfattningen att prostitution är ett strukturellt och systematiskt problem.⁷⁸ Att utredningen skulle genomsyras av denna syn var, enligt Wong, oundvikligt då samma tankar återfanns i direktivet för utredningen; tonen var därmed redan satt.⁷⁹

Jenny Westerstrand pekar på att lagstiftaren vill markera att det är av yttersta vikt att synen på mäns rätt till tillgång till sex, problematiseras. Ser man prostitution med detta syfte som bakgrund förstår man, enligt Westerstrand, varför prostitutionsavtalet inte är giltigt: Individerna disponerar själva inte över intresset de avtalar om.⁸⁰

⁷² Nilsson, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 11 §, Lexino 2014-03-01.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Wong s. 184.

⁷⁵ Ibid s. 182.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ SOU 1995:15.

⁷⁸ Wong s. 194.

⁷⁹ Ibid s. 180.

⁸⁰ Vikström & Granström, s.237. Citerar Jenny Westerstrands opublicerade uppsats "En främmande fågel".

Eftersom lagstiftaren inte straffar den säljande parten⁸¹, oftast en kvinna, hävdar Hanna Olsson att lagen uttrycker ett starkt ställningstagande gentemot parterna i prostitutionen.⁸² Då den heterosexuella prostitutionen, enligt Olsson, är den vanligaste prostitutionsformen med kvinnan som säljare och mannen som köpare⁸³ innebär regleringen ett ifrågasättande av en mångtusenårig könsmaktsordning.⁸⁴ Det är därmed en helt ny syn på hur samhällsproblemet prostitution ska hanteras. Det är en markering att samhället inte accepterar att kvinnors kroppar är tillgängliga för män mot betalning.⁸⁵

Per-Ole Träskman presenterar de sexualliberala argumenten som fördes mot kriminaliseringen av sexköp. Dessa innebär att sexualitet är en privatsak och att prostitution, så länge den är frivillig och inte inkräktar på någon annans rättigheter, inte ska kontrolleras av lagstiftning.⁸⁶ Det som kan bli reglerat är utnyttjande av en prostituerad av en tredje part, eller prostitution som riskerar offentlig ordning.⁸⁷ Claes Lernestedt och Kai Hamdorf menar att sexköpslagens förarbeten lägger liten vikt vid de integritetsfrågor som många ansåg talade mot en kriminalisering. Motståndarna var oroliga för att individernas privata sfär skulle kränkas i alltför långtgående utsträckning av samhället.⁸⁸

Lernestedt och Hamdorf hävdar att sexköpslagen ska ses som en produkt av förändrade ideologiska krafter i Sverige. Tidigare strävade staten efter en förbättring av sexarbetarnas situation medan den numera istället vill göra en moralisk markering mot sexköparen, utan att bry sig särskilt mycket om hur det påverkar sexarbetarna.⁸⁹

Enligt Lernestedt och Hamdorf anses i dagens samhälle ett straffrättsligt påbud vara effektivt om det utgör en klar markering av inställningen till en särskild

⁸¹ Olsson s. 52.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Träskman s.291.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Lernestedt, Hamdorf del II s. 117.

⁸⁹ Ibid del I s. 847.

företeelse. Straffrätten utgör på så vis "ett slags auktoritativt moraliskt facit".⁹⁰ Med detta moraliska facit hoppas lagstiftaren även i längden kunna åstadkomma en beteendeförändring i samhället i stort. Sexköpsregleringen är ett exempel på denna önskan. Lagstiftaren vill förstärka normen att köp av sexuella tjänster är förkastligt och att det förstör jämlikheten mellan könen. Lagstiftaren vill även förstärka synen på sexarbetaren som någon som uteslutande är ett offer.⁹¹

4.3.2 Till skydd av vad– Individen eller samhället?

Westerstrand gör gällande att sexköpsregleringens syfte är att göra klart att samhället inte accepterar att kvinnors kroppar är till salu⁹² Träskman gör gällande att den gamla sexualmoralen, som ofta var religionsbaserad, tidigare varit det som genomsyrat synen på prostitution.⁹³ Detta sexualmoraliska tänk återfinns än idag i den offentliga debatten, när ungas attityder gentemot försäljning av sexuella tjänster diskuteras.⁹⁴ Röster i samhället har även moraliserat kring att prostituerade kvinnor erbjuds annan ersättning än ekonomisk för sina tjänster, t.ex. droger eller lyxvaror.⁹⁵

Träskman hävdar att det feministiska perspektivet ofta ser sexarbetarna som socialt och psykiskt svaga personer, som inte sällan lider under ett drog- eller alkoholmissbruk.⁹⁶ Då kan man argumentera för att sexköparen gör sig skyldig till en moraliskt förkastlig handling, då denne tjänar på en annan människas svaghet.⁹⁷

Träskman hävdar vidare att i den feministiska diskursen ses aldrig beslutet att prostituera sig som ett frivilligt sådant. Det är alltid ett resultat av "orättvisa omständigheter".⁹⁸ Kvinnor väljer inte att bli sexarbetare om de har andra alternativ. Enligt detta perspektiv är det strukturer och individuella beslut som tillsammans

⁹⁰ Ibid del II s. 127.

⁹¹ Ibid s. 128.

⁹² Vikström & Granström s.237. Citerar Jenny Westerstrands opublicerade uppsats "En främmande fågel".

⁹³ Träskman s. 291.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid s. 292.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

bildar en social process, som endast kan stävjas genom att reglera sexköpsmarkanden.⁹⁹

Lernestedt och Hamdorf pekar på att prop. 1997/98:55 använder sig av ett utnyttjar- och offerperspektiv för att argumentera för en kriminalisering. T.ex. önskar propositionen att en faktor som offrets ålder borde tas hänsyn till när straff ska utmätas.¹⁰⁰ Lernestedt och Hamdorf pekar även på att lagstiftaren verkar se på sexköp som ett brott som ett så gravt angrepp på offret att det därmed finns ett allmänt intresse av att offret skyddas. Även om sexarbetaren själv anser sig ställa upp frivilligt på transaktionen.¹⁰¹

Enligt Lernestedt och Hamdorfs artikel är det i lagstiftarens ögon irrelevant om sexarbetaren agerar frivilligt eller ej, det är köparens omoraliska deltagande i aktiviteten som ska straffas. Det rör sig egentligen inte om den enskilde sexarbetaren som offret utan det är istället det allmänna intresset av att tillvarata "Den goda sexualiteten" och upprätthållandet av jämlikhet som sexköparen äventyrar.¹⁰²

Lernestedt och Hamdorf diskuterar även synen på huruvida en sexarbetare någonsin frivilligt kan välja att prostituera sig, vad hen själv än upplever. Prostitution anses av den svenske lagstiftaren vara inkompatibelt med frihet eftersom en grundläggande del av frihet är att inte behöva prostituera sig. Det har i svensk lagstiftning satts ett likhetstecken mellan prostitution och ofrihet och att självbestämmanderätten måste slås vakt om. Som de två författarna uttrycker det anses den sexuella självbestämmanderätten vara "så viktig att man ibland inte får bestämma över den själv".¹⁰³

Lernestedt och Hamdorf menar att lagen och dess förarbeten strävar efter att cementera bilden av sexarbetarna som offer.¹⁰⁴ De anser att lagstiftarens skyddsintresse har skiftat från de enskilda sexarbetarnas situation till att istället slå

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Lernestedt, Hamdorf del I s. 856.

¹⁰¹ Ibid del II s. 114.

¹⁰² Ibid s. 115.

¹⁰³ Ibid s. 117.

¹⁰⁴ Ibid s. 123.

vakt om "Kvinnan" som abstrakt idé och hennes ställning i samhället. Att värna om "Kvinnan" kan även ses som tätt sammankopplat med viljan att skydda tanken om "Den Goda Sexualiteten". Författarna pekar på att detta följer traditionen att straffrätt alltid har använts för att skapa och förstärka en önskvärd sexualmoral i samhället.¹⁰⁵ De anser att lagstiftaren borde vara öppen med att lagens främsta intresse är att "slå fast en moralisk princip".¹⁰⁶

5. Lagen i praktiken: Effektiv eller skadlig?

Samtliga forskningsrapporter och statliga utredningar jag tagit del av framhåller vilken svår uppgift det är att utvärdera effekterna av förbudet och att få fram en rättvisande bild av hur sexköpsmarknaden ser ut idag. Det handlar om ett komplext samhällsfenomen som nästan uteslutande bedrivs undanskymt.¹⁰⁷ Internets explosionsartade utveckling under 2000-talet samt ökad internationalisering tillför nya försvårande faktorer.¹⁰⁸ Uppfattningen om omfattning och utbredning av prostitution i Sverige är därmed begränsad.¹⁰⁹ Vissa av de undersökningar som har genomförts har haft begränsad omfattning och använt sig av olika arbetssätt och metoder samt tjänat olika syften.¹¹⁰ Detta innebär att den forskning och de undersökningar som gjorts inte kan anses vara helt tillförlitliga. Med detta sagt kommer jag i detta kapitel att presentera såväl regeringens egen utvärdering av förbudet som aktuell forskning som bedrivits på området.

5.1 SOU 2010:49

Enligt regeringens egen utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst har kriminaliseringen lett till en halvering av gatuprostitutionen.¹¹¹ Dock har den prostitution där den inledande kontakten tas via internet ökat. Enkäter visar att särskilt unga som säljer sina tjänster gör det via nätet.¹¹² Utvärderingen framhåller

¹⁰⁵ Ibid s 125.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ SOU 2010:49 s. 17.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid s. 18.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid s. 19.

dock att ingen ökning av prostitutionen totalt sett i Sverige har skett. Kvinnorna från gatuprostitutionen har alltså inte flyttat till inomhusprostitutionen.¹¹³

Förbudet sägs även ha motverkat etableringen av organiserad kriminalitet i Sverige. Vår sexköpslagstiftning hävdas ha fungerat som en barriär för människohandlare och kopplare som övervägt att etablera sig i Sverige.¹¹⁴

Enligt de enkäter som utredarna genomfört uppger vissa personer med erfarenhet av prostitution att köpare har blivit mer försiktiga sedan förbudet. Andra uppger att kriminaliseringen inte påverkat köparna, eftersom få åker fast och påföljden är mild.¹¹⁵ Undersökningar lyfts även fram som visar att andelen män som uppgett att de vid något tillfälle köpt sex har minskat.¹¹⁶

5.2 Prostitution i Norden - Forskningsrapport

Jari Kuosmanen har genomfört en omfattande enkätundersökning för att klargöra svenskarnas syn på prostitution och sexköpsförbudet och jämför dessa data med undersökningar som gjordes under 1990-talet. År 1996 uppgav 13,6 % av de tillfrågade männen att de någon gång betalat för sex. I Kuosmanens studie från 2008 är det 8 % av männen som uppger att de har köpt sex.¹¹⁷ Av männen är det 2 % och av kvinnorna 1,6 % som uppger att de någon gång sålt sex.¹¹⁸ Dock är det viktigt att komma ihåg att det interna bortfallet varit stort bland de svarande då dessa frågor, trots anonymitet, kan ha uppfattas som känsliga.¹¹⁹ Gällande utbudssidan av prostitutionen, är 59 % för att kriminalisera även försäljningen av sexuella tjänster.¹²⁰

Charlotta Holmström citerar i rapporten från ett dokument sammanställt av Malmö Stad.¹²¹ Rapporten menar att det är välkänt att den öppna gatuprostitutionen i Malmö endast utgör en del av den totala prostitutionen. Berörda myndigheter i staden utgår ifrån att gatuprostitutionen endast står för en tredjedel av den totala

¹¹³ Ibid s. 20.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ SOU 2010:49 s. 21.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Prostitution i Norden. Jari Kuosmanen s. 368.

¹¹⁸ Ibid s. 375.

¹¹⁹ Ibid s. 375 Fotnot 56.

¹²⁰ Ibid s. 377.

¹²¹ Malmö Stad 2002:5.

prostitutionen. Författarna till dokumentet finner det troligt att kriminaliseringen har lett till att fler har övergått till den dolda prostitutionen och att denna därmed har ökat.¹²²

Holmström hävdar att trots ett reformerat perspektiv på fenomenet riktar sig samhället främst in sig på en specifik form av prostitution; nämligen den synliga prostitutionen med kvinnor som säljare och män som köpare.¹²³ I kontrast till denna uppfattning citerar hon en studie, som återfinns i SOU 2004:71, som kartlade ungdomars erfarenheter av att sälja sex. Studien visade att 1,8 % av de tillfrågade pojkarna i årskurs tre på gymnasiet hade erfarenhet av sex mot ersättning medan motsvarande siffra för flickorna var 1 %.¹²⁴

Annelie Siring, en av medförfattarna till rapporten, pekar på att debatten om sexköp har framställt kvinnan som offer. När det istället är män som är sexsäljaren görs de ansvariga för sina handlingar. Poliser som Siring intervjuat har uttryckt att dessa män "får skylla sig själv". Männerna blir därmed ett subjekt som agerar utifrån sin egen fria vilja medan sexsäljande kvinnor ses som objekt och offer som inte råar för den situation de hamnat i.¹²⁵

5.3 Jay Levy – Swedish Abolitionism as violence against women

Jay Levys forskning kring sexköpslagstiftningen inriktar sig främst på hur sexarbetarna själva har påverkats av sexköpsförbudet. Han ställer sig kritisk till förbudet och menar att sexarbetarnas situation i Sverige har förvärrats till följd av kriminaliseringen.

Levy framför att sexarbetare som inte framställer prostitution som något odelat dåligt exkluderas från den offentliga debatten då de anses ha en falsk självbild kring utnyttjandet de är utsatta för. Berättelser från sexarbetare, som avviker från den vedertagna bilden av prostitution, anses vara opålitliga och ägnas därför inget

¹²² Ibid.

¹²³ Prostitution i Norden. Holmström s. 323.

¹²⁴ SOU 2004:71 s. 19.

¹²⁵ Prostitution i Norden. Siring. s. 351.

intresse.¹²⁶ Sexarbetare som argumenterar för att frivilligt sexarbete är oproblematiskt anklagas för att försöka "hålla skenet uppe", att ljuga och förstålla sig.¹²⁷

För att upprätthålla den vedertagna bilden av prostitution exkluderas även manliga samt transsexarbetare från den politiska debatten. Levy ser detta som en tradition från själva införandet av sexköpslagen som ingick i Kvinnofridslagstiftningen och att prostitution därmed nästan uteslutande ses som en form av våld mot kvinnor.¹²⁸

Levy presenterar även berättelser från sexarbetare som känt sig tvingade att spela offerrollen för att få tillgång till olika myndigheter och organisationers hjälp och resurser. Detta, hävdar Levy, förklarar varför Stockholms Prostitutionsenhet menar att nästan alla sexarbetare upplever problem med sitt yrke. De som inte har problem eller inte är villiga att avsluta sin verksamhet är helt enkelt inte välkomna att ta del av enhetens hjälp.¹²⁹

En alarmerande faktor som Levy lyfter fram är att arbete för skadereducering kraftigt motarbetas. Insatser som är riktade mot de skadeverkningar som kan åtfölja sexarbete ses som oförenligt med Sveriges lagstiftning som vill eliminera all prostitution.¹³⁰ Dessa tankegångar återfinns på prostitutionscentra runt om i Sverige. Skadereducerande insatser ses som en legitimering och främjande av sexarbete. Sådana insatser ses också som underminerande för lagen i sin helhet. Denna form av arbete anses uppmuntra och underlätta för sexarbetare att fortsätta sin verksamhet.¹³¹

Levy lyfter även fram den försämring av sexarbetarnas säkerhet som inträffat sedan förbudet mot sexköp infördes. Sexarbetare berättar om påskyndade förhandlingar med upprörda och stressade köpare som är rädda för arrestering.

¹²⁶ Jay Levy s. 3.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ibid s. 4.

¹²⁹ Ibid s. 5.

¹³⁰ Ibid s. 4.

¹³¹ Ibid.

Detta gör att tiden för att uppskatta riskfaktorer är kraftigt reducerad och därmed ökar faran för att råka illa ut.¹³² En annan säkerhetsförsämring, som Levy lyfter fram, är att internetprostitutionens utveckling har gjort det lättare för köpare att göra sig helt anonyma och icke-spårbara. Sexarbetare som är i desperat behov av pengar kan inte neka dessa klienter och risken ökar för övergrepp.¹³³ En av sexarbetarna som Levy intervjuat berättar att hon, då hon varit tvungen att acceptera den här typen av köpare, tappat räkningen på hur många gånger hon blivit våldtagen och misshandlad. Innan sexköpslagen trädde i kraft 1999 hade hon aldrig blivit våldtagen inom ramen för sin yrkesutövning.¹³⁴

Även om sexköpslagstiftningen ger sken av att vilja skydda sexarbetarnas rättigheter, menar Levy att just dessa rättigheter regelmässigt kränks av myndigheter. Sexarbetare rapporterar att de förlorat vårdnaden om barn pga. sitt arbete, råkat ut för trakasserier i hemmet av polis och Socialen. Sexarbetare har även haft betydande svårigheter i kontakt med Skatteverket och Migrationsverket.¹³⁵

Levy hävdar att det bland köpare av sexuella tjänster finns en ovilja att anmäla misstänkt människohandel och/eller övergrepp. De riskerar genom en anmälan att i praktiken erkänna sig skyldiga till ett sexköp. En sexköpare berättar att han vid flera tillfällen inte anmält misstänkt trafficking då han varit rädd för lagföring.¹³⁶

5.4 Susanne Dodillet & Petra Östergren: The Swedish Sex Purchase Act

Susanne Dodillet och Petra Östergrens forskning visar att sexarbetare har upplevt en ökad en stigmatisering.¹³⁷ De påvisar även att förekomsten av en tredje part vid prostitution, en s.k. hallick, har ökat kraftigt för att hitta tillräckligt många klienter till sexarbetarna.¹³⁸ Socialarbetare i Malmö berättar att sexarbetarna nu i större

¹³² Ibid s. 7.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid s. 8.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Dodillet & Östergren s. 21.

¹³⁸ Ibid s. 22.

utsträckning accepterar den som de hade nekat tidigare, allt för att få ihop tillräckligt mycket pengar till droger.¹³⁹

Rapporten pekar på att behovet av HIV-preventiva åtgärder är som störst hos sexarbetande män och transpersoner men att den officiella utvärderingen som Regeringen gjort helt ignorerar dessa grupper. De citerar en studie gjord av RFSL som visar att 30,5 % av de män som säljer sex aldrig har testat sig för könssjukdomar.¹⁴⁰ Dodillet och Östergren vittnar om flera tillfällen då HIV-preventiva åtgärder riktade mot sexköparna har blivit hejdade då de ansetts uppmuntra prostitution.¹⁴¹

5.5 RFSL: Osynliga synliga aktörer

RFSL genomförde en undersökning för att få mer vetskap om i vilken omfattning HBT-personer deltar på sexköpsmarknaden.

RFSLs undersökning visar att de som vill sälja sina sexuella tjänster inte har några problem med att hitta köpare som är villiga att betala den önskade ersättningen. Författarna menar att detta kan indikera att ett av lagens syften, att minska efterfrågan för sexuella tjänster, inte blivit uppfyllt på ett tillfredställande sätt.¹⁴² Sexarbetare, som RFSL pratat med, hävdar vidare att lagen varken förhindrar existensen av sex mot ersättning eller hjälper sexarbetarnas situation.¹⁴³

6. Analys

De argument som förts för en sexköpskriminalisering har förblivit ungefär de samma de senaste 40 åren: Prostitutionen är oförenlig med den jämlikhet mellan könen som vi i Sverige länge velat uppnå och den äventyrar även varje individs rätt till frihet och självbestämmande. Det är snarare vilken vikt lagstiftaren lagt vid motargumenten som har ändrats.

Att ett förbud skulle leda till en otydlig gräns mellan straffbelagd och icke-straffbelagd handling på 1980-talet är något som anses vara hanterbart tjugo år

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid s. 24.

¹⁴¹ Ibid s. 23.

¹⁴² RFSL – Osynliga synliga aktörer s. 258.

¹⁴³ Ibid s. 259.

senare när lagen träder i kraft. Farhågorna att en kriminalisering av sexköp skulle leda till alltför stort intrång i den privata sfären, och ett moraliserande kring den privata sexualiteten, ägnas lite intresse i de senare förarbetena. Det är tydligt att de sexualliberala argumenten inte legat bakom den svenska sexköpsregleringen.

Det verkar även finnas en moraliserande underton i lagstiftningen. Lernestedt och Hamdorf hävdar t.o.m. att lagens främsta intresse är att slå fast en moralisk princip. Det är kvinnokollektivets ställning i samhället som ska skyddas, hon får inte ses som "en fallen kvinna" vilket är tätt sammankopplat med en gammaldags sexualmoral. En annan aspekt är att lagstiftaren har lagt en moralisk värdering i att köpa sex då säljarens frivillighet eller icke-frivillighet inte tas hänsyn till. Det är själva akten att ha sex med någon mot betalning som är omoralisk. Det får heller inte ignoreras att utredningen från 1995 ville kriminalisera även sexsäljaren och att siffror från 2008 visar att en stor del av svenskarna håller med om detta. Det moraliseras alltså över hela fenomenet prostitution som inte anses ingå i samhällets syn på "den goda sexualiteten".

Lagstiftaren ser på prostitution som en form av våld mot kvinnor och lagen är ett sätt att markera att kvinnor inte är tillgängliga för män mot betalning. Jag kan i lagstiftningsprocessen utläsa ett tydligt ifrågasättande av den rådande könsmaktsordningen. Att vilja skydda kvinnokollektivets roll i samhället är också starkt kopplat till den feministiska ideologin, och lagstiftningen kan närmast ses som en del av arbetet med att förbättra alla kvinnors position i samhället.

Lagstiftaren lyfter i samtliga förarbeten fram den enskilde sexarbetarens intressen som något av det mest skyddsvärda för regleringen. Genomgången av doktrin, förarbeten och forskningsrapporter ger dock anledning att ifrågasätta att så är fallet. I utredningen från 1995 diskuteras risken för att prostitutionen kommer att drivas under jorden vid en lagstiftning och att detta kan leda till ökade övergrepp och isolering av sexarbetarna. Trots dessa farhågor om negativa konsekvenser för sexarbetaren framhåller utredningen ändå att ett sexköpsförbud bör införas.

Den slutsats som kan dras av forskningen jag tagit del av är att lagstiftningen inte har lett till en bättre situation för sexarbetarna. I praktiken har den istället i stor utsträckning lett till ökad utsatthet inom sexindustrin. Inte heller i de länder med liknande sexköps kriminalisering, som 1995-års utredning undersökte, kunde några större effekter på sexindustrin iakttas. Dock måste det tilläggas att situationen i Sverige hade behövts jämföras med länder med annorlunda lagstiftning för att kunna verifiera denna slutsats.

Den vikt som lagstiftaren har lagt vid den heterosexuella prostitutionen, med kvinnliga säljare, behöver ifrågasättas. Inget i materialet jag tagit del av indikerar att manliga sexarbetare behandlas bättre än kvinnliga kollegor. Snarare indikerar forskning att det är manliga prostituerade som riskerar att råka mest illa ut, då de förvägras hiv-preventiva insatser trots att de tillhör den grupp av individer som har störst risk att drabbas av HIV. Denna inställning till prostitution är problematisk då det finns många manliga sexarbetare. Det finns siffror som indikerar att det är vanligare för gymnasiepojkar att sälja sex än för kvinnliga gymnasiestuderande.

Det feministiska offerperspektivets inflytande på lagstiftningen är påtaglig och det är tydligt att tankarna om den sexarbetande som ett offer fått stort genomslag hos den svenska lagstiftaren. Denna offerroll förvärras av lagstiftningen, då det allmännas och kvinnokollektivets intressen i praktiken sätts framför den enskilda sexarbetarens väl och ve.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Direktiv

- Direktiv 1993:31.

Lagtext

- Brottsbalk (1962:700)
- Lag (20011:517) om ändring i brottsbalken.
- Misgjerningsbalken från 1734 års strafflag.

Propositioner

- Proposition 1918:154.
- Proposition 1997/98:55.
- Proposition 2004/05:45.

Statens offentliga utredningar

- SOU 1949:4.
- SOU 1981:71.
- SOU 1995:15.
- SOU 2004:71.
- SOU 2010:49.

Övriga dokument

- Malmö stad 2002:5.

Artiklar

- Lernestedt, Claes & Hamdorf, Kai. "Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? del I". *Juridisk tidskrift* 1999/2000.
- Lernestedt, Claes & Hamdorf, Kai. "Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? del II". *Juridisk tidskrift* 2000/2001.
- Olsson, Hanna: "Från manlig rättighet till lagbrott: Prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4 2006.
- Träskman, Per Ole: "Purchase of a Sexual Service". *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab* 2005.

Litteratur

- Vikström, Ida & Granström, Görel. "Kroppar till salu". I: *Den onda cirkeln: Om brottsoffer, genus och rätten*. Uppsala 2004.

Elektroniska resurser

- Dodillet, Susanne & Östergren, Petra: *The Swedish Sex Purchase Act: Claimed success and Documented effects, Conference paper presented at the International Workshop: Decriminalizing Prostitution and Beyond: Practical Experiences and Challenges. The Hague, March 3 and 4, 2011*.
<http://gup.ub.gu.se/records/fulltext/140671.pdf> 15 maj 2015.
- Holmström, Charlotta & Skilbrei, May-Len (red.): *Prostitution i Norden – Forskningsrapport*. http://www.nikk.no/wp-content/uploads/NIKKpub2008_prostitution_Forskningsrapport.pdf 15 maj 2015.
- Larsdotter, Suzann, Jonsson, Jonas & Gäredal, Mina. Osynliga synliga aktörer – HBT-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster. RFSL. http://www.rfsl.se/public/RFSL_Osynliga_Synliga_Aktörer_-_Low_Res.pdf 15 maj 2015.
- Levy, Jay. Swedish Abolitionism as Violence Against Women. Presented at the Sex Worker Open University, Sex workers' rights festival, Glasgow 6 april 2013.
http://www.sexworkeropenuniversity.com/uploads/3/6/9/3/3693334/swou_ec_swedish_abolitionism.pdf 15 maj 2015.
- Nilsson, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 11°, Lexino 2014-03-01.
- Wong, Christoffer. "Prohibition of purchase of sexual service in Swedish Law". I: *Prostituzione e diritto penale : problemi e prospettive* a cura di Alberto Cadoppi, Dike Giuridica Editrice, Roma 2014.
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=4780313&fileOId=4780317> 15 maj 2015.